



„Én Magyarország nyugati szomszédainak kutatása felől érkeztem el a magyar történelemhez”

Interjú Robert J. W. Evansszel

Robert Evans (1943) egyetemi tanulmányait Cambridge-ben, a Jesus College-ban végezte. 1969-től az oxfordi Brasenose College tanára, 1997 óta ugyanott Regius professzor és az Oriel College tanára. Legfontosabb művei: *Rudolf II and his World* (1973), *The Making of the Habsburg Monarchy* (1979). Szakterülete: A Habsburg Birodalomhoz tartozó országok története a 16–20. században, különös súllyal Magyarország modern kori történetére, Írország története. *Austria, Hungary, and the Habsburgs: Essays on Central Europe, c. 1683–1867* című tanulmánykötete 2006-ban jelent meg.

Melyek szakmai pályafutásod legfontosabb állomásai?

Pályafutásom egész időszakában szerencsésnek mondhatom magam. A történészek fő áramába némi kerülő úton keresztül érkeztem, nyelveken, közgazdaságtanon, sőt helytörténeten keresztül. Ez azonban bizonyos fókig széles látókört biztosított számomra. Szerencsém volt a tanárokkal, patrónusokkal és az álláslehetőségekkel is az 1960-as években. Első oxfordi posztomon például „Kelet-Közép-Európa modern kori történetének” oktatását bízták rám, ami azzal az előnnyel is járt, hogy senki sem tudta, pontosan mit is foglal ez magában. Mindvégig sikerült többé-kevésbé egyensúlyban tartanom oktatási feladataimat és a kutatói tevékenységet. Az elmúlt húsz évben a *graduate* hallgatók tanulmányainak irányítása egyre nagyobb felelősséget rótt rám, de nagyszerű és saját kutatásaim számára is stimuláló munka ez. Az utóbbi tíz évben pedig új kihívást jelent a *Regius* professzori cím;¹ nagy megtiszteltetés, örömmel és megelégedettséggel tölt el, de persze sok munkát jelent, s arra ösztönzi az embert, hogy ne csak egy szűk szakterület specialistája legyen, hanem széleskörű ismeretekkel rendelkezzen tudományterületén.

Kik voltak számodra a meghatározó tanáregyéniségek, irányzatok, olvasmányélmények?

Tizenhat éves koromban olvastam C. V. Wedgwood mesteri könyvét a harminc éves háborúról (első kiadása még 1938-ban jelent meg), ami bepillantást nyújtott számomra Németország korábbi történetébe. Sokat tanultam nyelvész tanáraitól a szavak pontos jelentésének és funkciójának fontosságáról. *Graduate* tanulmányaim alatt Cambridge-ben *supervisorom* John H. Elliott volt, a spanyol Habsburgok szakértője, sokat tanultam tőle, mindekelőtt tiszta és tökéletes professzionalizmusát és elegáns, részleteiben is kidolgozott stílusát. Ennek legnagyobb mestere az én generációm számára Hugh Trevor-Roper volt, aki szintén nagy hatást gyakorolt rám. Ő volt abban az időben Oxfordban a *Regius* professzor, és segített első oxfordi állásom elnyerésében. Azt hiszem, ez az oka annak, hogy a közép-

¹ Cambridge, Oxford, Dublin, Glasgow, Aberdeen és Edinburgh egyetemein található a hét *Regius Professor*, azaz királyi professzor, akiket az uralkodó nevez ki. Oxfordban 1724 óta létezik a „*Regius Professor of Modern History*” (2004 óta: „*Regius Professor of History*”) és a „*Regius Professor of Greek History*” posztja.

európai historiográfiából is a legnagyobb stilisztáktól és a legpontosabb elemzőktől tanultam a legtöbbet: Anton Springertől, Louis Eisenmanntól, Josef Redlichtől, C. A. Macartneytől, Josef Pekařtól, Szekfű Gyulától és Daniel Rapanttól.

Van-e Oxfordnak meghatározható specialitása a nagy-britanniai történetíráson belül?

Oxford két okból sem igazán lehet megkülönböztető márkanév a tudományos kutatások terén. Egyrészt az 'iskolák' kialakulásának nincsenek hagyományai Nagy-Britanniában, azaz annak, hogy diákok csoportját egy a tanáruk által meghatározott kutatási programra „ráállítsuk”, habár ez mostanság – részben külső nyomásra, részben pedig a kutatási témák egyre nagyobb komplexitása folytán – némileg változik. Azt is hozzá kell tenni, hogy itt a professzoroknak pusztán hivataluknál fogva nincs nagy hatalmuk. Másrészt pedig az oxfordi egyetem túlságosan nagy és szétágazó, egyszerre négyszáznál is több történész *graduate* tanul nálunk, több, mint bárhol máshol, s a nagy-britanniai diákok jelentős hányadát alkotja ez. Ráadásul egyre inkább internacionális ez az egyetemi diákság. Egyébként is az oxfordi vagy talán pontosabban fogalmazva az oxbridge-i tudományosság maga a „brit” tudományosság letéteményesének tekinthető, melyet az empirikus irányultság, az elmélet irányában szkepticizmus jellemez (főként a konkrét történeti kontextustól különválasztott elméletet illetően), liberális és eklektikus, sőt még, mondhatjuk, katolikus szemléletmód is (ez utóbbi következtében néha kimérten szenvtelen), a tartalmat és a formát egyformán hangsúlyozza, s legalábbis törekszik a stilisztikai szépségre, igyekszik (nem mindig sikerrel) egyszerre szólni a szakemberhez és a tágabb olvasóközönséghez. De mindennek megítélése – mint érintett – igencsak nehéz és mindenképpen kényelmetlen számomra.

Milyen tényezők alakították tudományos érdeklődésedet?

Az 1960-as években az eszmetörténetért lelkesedtem, különösen a manierizmusról és más olyan irányzatokról folytatott vita keltette fel az érdeklődésemet, amelyeket mind mint a reneszánszra adott válaszokat értelmezhetünk. Ez a német és a szláv nyelvekkel való megismerkedéssel együtt elvezetett II. Rudolf császár és udvarának tanulmányozásához, ami viszont megismertette velem a kora újkori Habsburg Monarchia kozmopolita világát. Ezen a ponton ismertem fel, milyen kevésbé került be a történetírás látókörébe Magyarország e témát illetően éppúgy, mint más vonatkozásban is. Így aztán elkezdtem Magyarország múltját tanulmányozni, s azt, ahogy a legkülönbözőbb módokon igyekeztek eddig e múltat megérteni.

Tudományos kutatásaid súlypontja a Habsburg Birodalom története a 16–20. században. Hogyan látod e birodalom szerepét Európa modern kori történetében?

A 16–17. században a Monarchia természetesen a Német-római Császárság tágabb keretének tagja, annak részeként kell szemlélnünk (*Reichsproblem*), a meghatározó tényezők a nagyhatalmak közötti – részben egymással összefonódó – harcok egyrészt a német Közép-Európán belül (gondoljunk itt a harmincéves háborúra), másrészt a hatalmas, de már hanyatlóban lévő, még keletebbre fekvő – birodalmakkal. A 18. századra a Habsburg Monarchia úton volt afelé, hogy a politikai hatalomért folytatott modern kori küzdelem kulcs-területévé váljon, mielőtt alattvalóinak területéhez fűződő identifikációit kiegészítette vagy elfedte az etnikai kötelékek teremtette azonosulás. Aztán persze 1918 után a Birodalom hiánya éppoly fontos tényezővé vált az egész térség és az egész kontinens számára, ahogy ko-

rábban az a fennállásáról elmondható. Részben a diákjaim – mégpedig nagyszámban – voltak azok, akik az utódállamok kutatására készítették engem!

Hogyan látod Magyarország szerepét a birodalomban; mi a véleményed a magyar történetírás „kuruc” és „labanc” hagyományrendszereiről?

Én Magyarország „nyugati” szomszédainak kutatása felől érkeztem el a magyar történelemhez, s mindig is elsősorban ebben a kontextusban vizsgálom azt. Különben is úgy vélem, e téren több még a tennivaló, a „kuruc” oldal sokkal jobban kifejtett már, még ha például máig nélkülözünk is egy részletes, jó Kossuth életrajzot. Nem tekinthető az én nézőpontom eleve „labanc”-nak, de valóban az osztrákokkal közös történeti múlt feltárására koncentrálok, mivel az még sok tekintetben kifejtésre vár. Azon legfontosabb személyek legtöbbjének még a nevét is nagyrészt elfelejtette az utókor, akik a Habsburg kormányzat szolgálatában álltak (nádorok, kancellárok stb.), nem is beszélve azokról, akik Bécsben telepedtek le, és így tovább. Továbbá arra is törekszem, hogy Magyarországot soknemzetiségű társadalomként vagy talán társadalmak sorozataként vizsgáljam.

Mennyire érdekli ma az európai történetírást a Habsburg Monarchia? Melyek a figyelem előterében álló témák?

Manapság jóval több a jó írás a Monarchiáról, mint korábban valaha is. Egy diszciplína számára erősség és gyengeség forrása is lehet, hogy nem kapcsolódik egyetlen jelenleg létező államhoz sem (még Ausztria sem tekinthető annak), nem részesül egy effajta kapcsolat előnyeiből, de lehetséges torzító hatásaiból sem. Ezért aztán mindig is nemzetközi témának számított és egyre inkább annak számít, egyre több üdvözlendő példát láthatunk e téren a „nemzeti”/nyelvi historiográfiai határok átlépésére. A korábbi századaira nézve nagy figyelem jut a birodalomnak mint „összetett” államnak: az uralomgyakorlás „barokk” szerkezetében megtestesülő erőegyensúlynak. A 18. században a jozefinizmust és az osztrák felvilágosodást önmagában szemlélik, azaz nem mint későbbi irányzatok „előfutárát”, hanem inkább mint a korabeli „többi felvilágosodás” rokonát. A későbbi Monarchiának az utóbbi időben inkább a centripetális erői és a reformjai állnak a figyelem előterében, a Habsburg „civil társadalom” és lojalitás eszméinek vizsgálata az emlékezet, az ünnepek–ceremóniák és szimbólumok vizsgálatán keresztül (az ilyen eredményeket egyébként szerintem túlzásba is lehet vinni). S aztán folyik egy látens „Közép-Európa” vita is: Teremtett és megerősített-e a Monarchia a politika, társadalom és kultúra területén olyan formációkat, melyek egyszerre voltak egyöntetűek a határain belül és megkülönböztető jellegűek a külvilággal szemben?

Mennyire vannak jelen a magyar történetírás új eredményei az európai, például az angolszász történetírásban?

Az utóbbi évek egyik jellegzetessége, hogy jónéhány egykötetes, angol nyelvű Magyarország-történet jelent meg (Peter Sugár–Hanák Péter, Kontler László, Molnár Miklós, Gergely András, Jörg K. Hoensch, Tóth István György, Bryan Cartledge tollából, illetve szerkesztésében), melyek különböző mértékben, de információkat szolgáltatnak az itteni kutatók számára. S vannak persze olyan munkák, amelyekre sokat hivatkoznak, mihielyt azok elérhetők angol nyelven: a 18. századra vonatkozóan H. Balázs Éva és Kosáry Domokos munkáit, a 19. század vonatkozásában Szabad György, Galántai József és Gerő András nevét említhetem. Más tekintetben a magyar történetírás eredményei indirekt utakon ismertek, Nagy-Britanniában sohasem volt sok Magyarország szakértő, bár például Macartney

csodálatos elemző volt (*October 15* című munkája, mely egyedien plasztikus betekintést enged a Horthy-időszakba, ahogy a Habsburg Monarchia történetéről született könyve is máig páratlan), Péter László pedig Londonban diákok generációi számára nyújtott bevezetést a magyar alkotmánytörténetbe, miközben meggyőzően érvelt az alkotmánytörténet rehabilitálása és megújítása mellett. Az anglofon piac másik területén, az Egyesült Államokban az ott élő magyar emigráns történészek – mint például Deák István vagy George Bárány – művein keresztül nyilvánvalóan erőteljesebb a jelenlét.

Milyen napjaink angolszász történetírásának képe a magyar történelemről?

Nem hiszem, hogy történetírásunknak lenne sajátos nézőpontja. Nagymértékben kapcsolódnak az itt folyó kutatások a magyar forrásokhoz és eredményekhez: Martyn Rady jogtörténeti kutatásokat folytat, Graeme Murdock a reformáció történetét kutatta, Martin Mevius a szovjet hatalomátvételt, vagy említhetjük Mark Pittawayt, akit a munkásosztály viszonyai érdekelnek a kommunizmus-szocializmus időszakában. A szélesebb nagyközöniséget azonban még továbbra is az a régebben feltett kérdés, dichotómia foglalkoztatja, hogy Magyarország önálló állam volt-e vagy egy birodalom része. Nálunk például a felületes kézikönyv-szemlélet még mindig az, hogy a magyarok rombolták le a Habsburg Monarchiát annak a megvalósíthatatlan vágyalomnak a kergetésével, hogy egyszerre törjenek uralomra odahaza és függetlenségre a külső politikai tényezőktől. A korábbi idősakra vonatkozóan Magyarországot inkább egy nagyobb szervezet részeként interpretálják, ami mögött az a korábban is meglévő probléma húzódik, hogy a középkori Magyar Királyságról csak kevesen tudtak annak ellenére, hogy Szűcs Jenő vagy Engel Pál és még néhány kutató neve nálunk is jól cseng.

Milyen szakmai kapcsolatokat ápolsz Magyarországgal?

Amikor még rendszeresen szakítani tudtam időt arra, hogy Magyarországra látogassak, szorosabb szakmai kapcsolataim voltak elsősorban a kora újkorral foglalkozó kollegákkal; Benda Kálmánt meg kell említenem mint nagylelkű barátot. Manapság már elsősorban azokkal kerülök szakmai kapcsolatba, akik – egyre inkább és főként fiatalabb kutatók – valamennyi időt Nagy-Britanniában töltenek, időnként akár az én tanítványomként is. Bizonyos szakmai szálak szövődnek konferenciákon és nagyobb kutatási projekteken keresztül is, melyek központjai azonban – nyilvánvalóan pénzügyi okokból – nem Magyarországon vannak. Ki kell emelnem e téren a következő intézetek jelentőségét: *European Science Foundation* (Strasbourg), *Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas* (Lipcse), az Osztrák Tudományos Akadémia (Bécs), *School of Slavonic and East European Studies* (London). Aztán persze megemlíthetem, hogy az osztrák, német, cseh, szlovák és lengyel szervezetekkel való formális és informális kapcsolataim sajnos nem sok időt hagynak szabadon.

Milyen témákon dolgozol jelenleg?

Jelenleg csak az egyik előadás/tanulmány/fejezet megírásától rohanok a másikig, közel fél tucat feladat vár rám még 2007-ben is, kezdve a nyelv társadalom- és politikatörténetével (s e szempontból Magyarország nagyon jó és eddig meglepően elhanyagolt kutatási terepet kínál), Közép-Európa eszméjének és ezen eszme historiográfiájának elemzésén keresztül egészen a birodalmak összehasonlító vizsgálataig, ami egy feljövőben levő kutatási terület, vagy az én szűkebb hazám, Wales történetének egyes kérdéseire. Elvállaltam, hogy írok majd egy modern kori Magyarország-történetet (körülbelül a 18. század végétől terjedő

időszakról) az *Oxford History of Modern Europe* című sorozat számára, melynek legtöbb kötete ezer oldalnál is vaskosabb, de az efféle vállalkozás meghaladja a legtöbb ember idejét napjaink elfoglalt egyetemi világában, ezért most inkább kisebb vállalkozásokba fogok. Ősszel jelent meg például egy tanulmánykötetem, amelynek néhány írása teljes egészében vagy részben Magyarországgal foglalkozik. Az említett nagyobb munkát pedig a néhány év múlva várható visszavonulásom idejére tartogatom – de persze emellett még számos más tervem is van arra az időre!

Budapest–Oxford, 2006. november

Az interjút készítette: DEÁK ÁGNES